

uzyskiwanie relatywnie mniejszych korzyści z handlu międzynarodowego w porównaniu z krajami uprzemysłowionymi. Część piąta traktuje o najistotniejszych problemach tej grupy krajów w międzynarodowych stosunkach gospodarczych. Należą do nich między innymi wpływ handlu zagranicznego na rozwój gospodarczy (pkt 18), kryzys zadłużeniowy i możliwości jego rozwiązywania (pkt 19) oraz oddziaływanie współczesnych kryzysów finansowych na kraje rozwijające się (pkt 20). Na szczególną uwagę zasługuje zainteresowanie się Autora zagadnieniem systematycznie postulowanego przez grupę krajów ekonomicznie mniej zaawansowanych wprowadzenia stabilizacji cen surowców eksportowych (pkt 18.3) oraz bardzo poważne potraktowanie zagadnienia zadłużenia międzynarodowego (pkt 19) będącego w opinii wielu ekonomistów niebezpiecznym zjawiskiem, które w przypadku braku podjęcia skutecznych kroków może doprowadzić w przyszłości do istotnego zachwiania podstawami międzynarodowego systemu finansowego.

Przygotowany przez Adama Budnikowskiego podręcznik akademicki stanowi w pełni dojrzały wykład z dziedziny międzynarodowych stosunków gospodarczych. Na okładce wydania książki podkreśla się, że jest to po raz pierwszy w Polsce przygotowany podręcznik z tej dziedziny przez jednego autora. Zasługuje to na szczególne uznanie, ponieważ międzynarodowe stosunki gospodarcze stanowią swoistego rodzaju „encyklopedię” problemów związanych z międzynarodową wymianą gospodarczą i obejmują niezwykle szeroką problematykę rozwijaną w odniesieniu do poszczególnych grup zagadnień w odrębnych przedmiotach akademickich. Z tego też względu nie jest możliwe, żeby podręcznik spełniał funkcję w pełni wyczerpującego tę bogatą problematykę oraz żeby prezentowane zagadnienia uwzględniały wszystkie możliwe aspekty. Autorowi udało się jednak w pełni zaprezentować książkę spełniającą wszelkie wymogi wartościowego i nowoczesnego podręcznika akademickiego. Prowadzony w niej wywód jest bardzo klarowny, urozmaicany licznymi przykładami i wzmocniony znakomitą prezentacją graficzną. Wytluszczenia tekstu pozwalają zwrócić uwagę na wprowadzane nowe pojęcia i definicje. Niewątpliwie są to elementy mające ogromne znaczenie dla uzyskania skutecznej komunikacji z czytelnikiem, który pragnie poznać i pogłębić wiedzę odnoszącą się do funkcjonowania międzynarodowych stosunków gospodarczych.

Mozna, a nawet trzeba, zalecać studiowanie omawianego podręcznika nie tylko studentom i absolwentom uczelni ekonomicznych, do których jest głównie zaadresowany, ale także pracownikom firm działających w gospodarce w coraz większym stopniu otwartej, a w najbliższej perspektywie zintegrowanej z gospodarkami krajów zaliczanych do najwyżej rozwiniętych na świecie. Ich obowiązkiem jest poznanie zjawisk zachodzących w gospodarce światowej oraz umiejętność ich interpretowania. Od podnoszenia efektywności działania tych grup ludzi zależy bowiem przyszłe miejsce Polski w międzynarodowym podziale pracy. Recenzowany podręcznik Adama Budnikowskiego może w tym procesie być bardzo pomocny.

Tomasz Rynarzewski

A. Czyżewski, A. Grzelak, J. Jankowiak, *Transformacja państwowego sektora rolnego w Wielkopolsce na tle sytuacji ogólnej*, Wyd. AE, Poznań 2001, ss. 226.

Autorzy przygotowali oryginalną i nietuzinkową pracę. Składa się ona ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia, w którym zawarto wnioski i konkluzje. Treść zasadnicza pracy obejmuje łącznie 207 stron z 56 tabelami i 19 rysunkami. Na bibliografię składa się ponad 300 pozycji publikowanych głównie w języku polskim, przede wszystkim w latach dziewięćdziesiątych. Bogata, wykorzystana w książce literatura w pełni koresponduje swym charakterem, z realizacją założonych przez Autorów celów badawczych. Na podkreślenie zasługuje sam tytuł rozprawy, który na pierwszy rzut oka sugerować może uwypuklenie w nim „lokalnego patriotyzmu” Autorów. W rzeczywistości – jak wynika z zamieszczonych w pracy badań – już w tym miejscu wskazano na potrzebę dostrzegania regionalnych uwarunkowań determinujących proces przekształceń własnościowych w uspołecznionym polskim rolnictwie oraz podkreślono dwutorowość prowadzonej w książce analizy (cały kraj – Wielkopolska).

Deklarowanym celem pracy jest ocena dostosowań gospodarstw popegeerowskich do warunków rynkowych w regionie wielkopolskim na tle sytuacji w kraju, w kontekście czterech podstawowych form organizacyjnych (administrowanie, spółki Agencji, dzierżawa, zakup) oraz wskazanie dalszych kierunków rozwoju tych jednostek. Podejście to pozwoliło na przedstawienie różnic i podobieństw w sytuacji gospodarczej oraz w restrukturyzacji byłych PGR w Wielkopolsce i skali całego kraju. Poprawność merytoryczną tego ujęcia potwierdza bazujące na empirycznej analizie wnioskowanie, iż w odróżnieniu od innych regionów w Wielkopolsce rzeczywiście miała miejsce komercjalizacja byłych PGR-ów. Przejawiło się to – jak zauważają Autorzy – w szybkim przejęciu majątku popegeerowskiego, utrzymywaniu ciągłości produkcji oraz w relatywnie wysokim udziale spółek AWRSP w zagospodarowaniu mienia.

Znaczące dla realizacji tematu pracy są przyjęte cele szczegółowe. Dotyczą one oceny sytuacji ekonomicznej państwowego sektora rolnego przed prywatyzacją, instytucjonalnych i makroekonomicznych uwarunkowań procesu restrukturyzacji PGR-ów, a także określenia perspektyw rozwoju gospodarstw popegeerowskich na tle zewnętrznych czynników determinujących ich ekonomikę z uwzględnieniem Wspólnej Polityki Rolnej realizowanej przez kraje Unii Europejskiej.

Cele te sugerują potrzebę pogłębionej makroekonomicznej optyki na realizowany temat. Istotnie recenzowana praca to nie prosty opis transformacji i dostosowań byłych PGR-ów poprzez przyjęte formy przekształceń, a wnikliwa analiza i ocena przyczyn jego przebiegu w gospodarstwach powyżej 100 ha, umiejscowiona w realiach ekonomicznych Polski lat 1989 - 1998.

Rozwijaniu tytułowego wątku służą także hipotezy robocze, które formułowane są w oparciu o empiria poddawane weryfikacji. Do takich należy negatywnie zweryfikowana teza, iż proces restrukturyzacji państwowych gospodarstw rolnych pozwala na ich efektywne gospodarowanie i rozwój w warunkach rynkowych. Autorzy konsekwentnie rozwijają ten wątek i nadają tej kwestii kluczowe znaczenie, eksponując w ten sposób walory poznawcze recenzowanej pracy.

Przechodząc do oceny konstrukcji i zawartości książki, wyodrębnić w niej można dwie części. Pierwsza, w której dominuje ujęcie historyczne przedstawianych zjawisk, obejmuje trzy początkowe rozdziały. Zaprezentowano w nich funkcjonowanie PGR-ów w gospodarce centralnie zarządzanej, ekonomiczne wyniki państwowego sektora rolnego w latach 1989 - 1991, makroekonomiczne determinanty procesu prywatyzacji byłych PGR oraz restrukturyzację omawianego sektora w Wielkopolsce na tle sytuacji w kraju, także z uwzględnieniem wpływu transformacji omawianego sektora na ochronę środowiska. Część tę traktować można jako wprowadzającą do realizacji zasadniczego celu pracy. Autorzy, przygotowując grunt do podstawowych dla rozprawy rozważań eksponują główne słabości sektora rolnego w systemie gospodarki centralnie zarządzanej, wiążąc je m.in. ze słabym systemem motywacyjnym, przymusem zwiększenia produkcji za wszelką cenę czy nieefektywnym systemem zarządzania. Zarazem dostrzegają, co ważne, szczególną rolę PGR-ów w sferze socjalno-kulturalnej na wsi (mieszkania zakładowe, stołówki pracownicze, wczasy itp.). Bardzo interesujące poznawczo, w kontekście tematu rozprawy, jest wypuklenie różnic w sytuacji produkcyjnej PGR-ów w rejonie wielkopolskim na tle sytuacji tego sektora w Polsce w przededniu działań prywatyzacyjnych (1989 - 1991). Już na początku pracy otrzymuje więc czytelnik wiele podstawowych informacji umożliwiających wyrobienie poglądu o potrzebie przeobrażeń własnościowych w państwowym sektorze rolnym.

Jednak nie to jest podstawowym przesłaniem rozprawy. Mieści się ono, jak sędzę, w drugim rozdziale książki, który ze względu na walory poznawcze i edukacyjne wyróżnia się szczególnie pozytywnie w omawianej części. Autorzy w sposób jasny i precyzyjny identyfikują w nim instytucjonalno-prawne i makroekonomiczne czynniki determinujące proces przekształceń własnościowych w rolnictwie, a zarazem wypuklają podstawowe kierunki zmian legislacyjnych w tym zakresie. Głęboką znajomość problemów makroekonomicznych oraz zagadnień rolnictwa prezentują Autorzy przy szkicowaniu makroekonomicznego tła procesów przekształceń w byłych PGR-ach. Zaprezentowane zostały podstawowe wskaźniki gospodarcze (PKB, inflacja, inwestycje), sposób oddziaływania budżetu, kursu walut na politykę rolną, handel zagraniczny produktami rolnymi itp. Informacje te, szeroko poparte materiałami statystycznymi oraz wypowiedziami specjalistów z makroekonomii i gospodarki rolnej, tworzą głębokie podstawy do dalszej realizacji założonego celu. W tym zakresie omawiane są regionalne uwarunkowania procesu przekształceń własnościowych w rolnictwie, z uwzględnieniem roli struktury obszarowej gospodarstw rolnych, dostępności komunikacyjnej, bliskości centrów zbytu oraz regionów przygranicznych. Prawidłowość takiego postępowania badawczego potwierdza, wspomniana już na początku recenzji, analiza

odrębności procesu restrukturyzacji PGR w regionie wielkopolskim i w Polsce oraz wynikające z niej wnioskowanie co do różnic w tempie przejmowania majątku popegeerowskiego, utrzymywania ciągłości produkcji oraz wysokości udziału spółek Agencji w zagospodarowaniu przejętego przez AWRSP mienia.

Drugą część książki tworzą rozdziały czwarty i piąty. Ma ona charakter wysoce analityczny i wyróżnia się oryginalnością doboru i prezentacji problemów. Autorzy przedstawiają w pierwszym z wymienionych rozdziałów głęboką analizę sytuacji ekonomiczno-finansowej nowoutworzonych wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w skali wielkopolskiej i ogólnokrajowej. Jest ona efektem zgromadzonych materiałów empirycznych pochodzących z pierwotnych i wtórnych źródeł, szczególnie opisanych na początku prezentowanego rozdziału. Rozważania te poprzedza wnikliwa analiza czynników produkcji w zrestrukturyzowanych jednostkach tj. ziemi, czynnika ludzkiego i majątku. Podkreślić należy interesującą formę tej oceny obejmującą dwutorowość rozważań (Wielkopolska, Polska) oraz ciekawą ilustrację geometryczną, podsumowującą rozważania na temat czynników wytwórczych w gospodarstwach popegeerowskich pozwalającą wnioskować, iż wielkość potencjału badanych czynników nie decyduje wprost o bieżącej sytuacji ekonomicznej omawianych podmiotów niezależnie od formy organizacyjnej przekształceń.

Dokonując oceny pozycji ekonomiczno-finansowej gospodarstw popegeerowskich, Autorzy bazowali na szeregu wskaźnikach (rentowności, płynności, cyrkulacji majątku obrotowego, zapasów, wartości dodanej itp.). Wnioski kończące omawiany rozdział wskazują na umiejętność swobodnego „poruszania się” Autorów również w problematyce mikroekonomicznej. Szkoda, iż w prowadzonych rozważaniach w zbyt niewielkim stopniu został wyeksponowany, stanowiący bezpośrednie otoczenie badanych podmiotów, sektor indywidualnych gospodarstw rolnych. Z wywodami tymi korespondują bezpośrednio zagadnienia zawarte w kolejnym fragmencie rozprawy. Jest on poświęcony określeniu perspektyw gospodarstw utworzonych po byłych PGR w kontekście integracji z Unią Europejską, a także przewidywanym zmianom relacji cenowych w Polsce i w prowadzonym dotychczas sektorze rolnego. Autorzy identyfikują czynniki wymagające zmian w dalszym funkcjonowaniu poszczególnych form organizacyjnych gospodarstw popegeerowskich. Ponadto na tle roli i sposobu działania gospodarstw wielkoobszarowych w rolnictwie UE przedstawili wnioski dla rozwoju gospodarstw popegeerowskich w Polsce.

Pracę kończy syntetyczna prezentacja wniosków wynikających z treści rozprawy. Wykorzystano tu analizę SWOT do przedstawienia perspektyw gospodarstw popegeerowskich w związku z przewidywaną integracją z Unią Europejską. Kończące pracę zdanie, iż „...rozwój gospodarstw popegeerowskich, w szczególności w Wielkopolsce, ma więc szansę przyczynić się do powstania silnych ekonomicznie gospodarstw...” wprost prowokuje potrzebę, choćby krótkiego ustosunkowania się do roli gospodarstw indywidualnych w procesie transformacji gospodarstw wielkoobszarowych w Polsce. Nieco szersze ich postrzeganie, m.in. jako bezpośredniego otoczenia jednostek powstałych po byłych PGR-ach, wzbogaciłoby tę pracę, a zwłaszcza jej walory edukacyjne.

Przechodząc do ostatecznej konkluzji, stwierdzić należy, iż recenzowana książka zasługuje na wysoką notę. Zaprezentowany tekst cechuje przejrzystość, logika i konsekwencja; zawiera on szereg ważnych i interesujących wniosków. Opracowanie oceniam jako przedsięwzięcie ambitne i nowatorskie z sukcesem uzupełniające lukę, jaką tworzy niedostatek tego typu pozycji w profesjonalnej literaturze. Wychodzi ono także naprzeciw potrzebom dydaktyki akademickiej, umiejętnie łącząc wątek teoretyczny (przeeglądowy) z praktyką funkcjonowania różnych form organizacyjnych gospodarstw powstałych po przekształceniach PGR-ów.

Waldemar Czternasty